

שבוע בתור

תשכחו לרגע מרומא ופירנצה. אנחנו בהרי הדולומיטים, צפון איטליה. **דלית קצנלנבוגן** משרטטת מסלול רכב יפהפה שחוצה מעברי הרים ערפיליים וצולל לעמקים ציוריים שעיירות מתוקות מנקדות אותם. בין לבין אפשר לצאת לגיחות רגליות וליהנות מאירוח מפנק

מגובה 3,270 מטר, כמעט פסגת המרמולדה, יורדים לאגם פדאיה ומתחברים לכביש הסלול על הסכר

תרך מילוט מענגת במיוחד מהקיץ הישראלי העומד לכולתנו היא נסיעה אל הרי הדולומיטים בצפון איטליה. חובבי סקי אומנם מגיעים לשם בחורף, אבל בקיץ אפשר ליהנות משני העולמות: ארכיטקטורה דרמטית של הרים מעוטרי שלג, עמקים ירוקים ואגמים נסתרים, לצד עיירות ציוריות ומסבירות פנים, שמהן ניתן לצאת, במזג האוויר הנפלא, למסלולי הליכה וטיפוס. רומא ופירנצה הרי לא יברחו. הדולומיטים, המתנוססים בין אזורי ונטו במזרח וטרנטינו אלטו-אדיג'ה במערב, קשורים בקשר הדוק עם הים, קשר שתחילתו לפני כ-250 מיליון שנה: הסלעים השחורים והמשוננים המתנשאים לגבהים, מורכבים ברובם ממשקעים ימיים, אז אל תופתעו אם בגובה 2,500 מטר תפגשו מאובנים של אלמוגים ושאר חיות ים. הסלעים, שנוצרו ועוצבו בתוך מי הים, עלו ונדחפו כלפי מעלה עשרות מיליוני שנים לאחר מכן, עד שקיבלו את צורתם העכשווית, כשליטושם ה"סופי" נוצר על ידי כוחות טבע חיצוניים כמו קרחונים, אפיקי מים והשפעת מזג האוויר. כל דרך בה תבחרו תציע נופים נפלאים ואפשרויות אירוח מרובות. ההמלצה הגורפת היא להצטייד במפה טובה של האזור (לא פחות מ-1:200,000) ולמצוא את המקומות "שלכם". ציר התנועה הראשי הוא כביש הדולומיטים (כביש מס' 48) שנפתח ב-1908 ומחבר בין עיר המחוז הגדולה

Sudtirool (דרום טירול). שטחי הטיורול הדרומי סופחו לאיטליה לאחר מלחמת העולם הראשונה ולתושביו בעלי הזהות הגרמנית הוענקה אוטונומיה תרבותית לאחר הקמת הרפובליקה האיטלקית, במטרה למנוע חיכוכים ומתחים על רקע לאומי. בעמק גארדנה חיים גם הלאדינים, שאינם גרמנים ולהם שפה ותרבות שונה (ראו מסגרת). כאן תפגשו בשפה הלאדינית בצורה המוחשית ביותר (לגביכם): שלטי הרכים מנוסחים בשלוש השפות הרשמיות של האזור. למרות משקעי העבר והמאבקים הלאומיים הפנימיים, תייר מזדמן לא יחוש בכל אלה. התחושה בעמק היא שהגעעתם לגן עדן קטן.

סלבה, סנטה קריסטינה ואורטיזוי הן העיירות הגדולות של העמק. שיטוט ברחובה הראשי של אורטיזוי, העירונית מבין השלוש, נותן יותר משמץ של מושג על אחת המלאכות המסורתיות הנפוצות ביותר באזור – אמנות הגילוף בעץ. אלפי פסלי עץ מוצגים לראווה בחנויות, ורמויות מפוסלות, ששייכות לכאורה לשתי תרבויות שונות, חולקות לעתים את אותו מדף: ישו, מריה, יוסף וג'ורדי הכרית החדשה לצד פיות ומלאכים, שדונים ומכשפות, גמדים, ענקים ושאר דמויות הלקוחות מאגדות עם, שהן חלק בלתי נפרד מהתרבות הלאדינית.

מאורטיזוי אפשר להמשיך אל **ברסנונה** (Bressanone), השוכנת בצמוד לאוטוסטרדה A-22, מצפון לבלוצאנו. גם היא עיר אוסטרית לשעבר שהפכה איטלקית, וזה מורגש בה מאוד. הכל מתנהל כאן בגרמנית, והארכיטקטורה של הבניינים לא תסגיר ולו ברמז את העובדה שאתם נמצאים באיטליה. ברסנונה, שהיתה מקום שלטונם של נסיכים-בישופים במשך מאות שנים, מתגלה כעיר עם מרכז עתיק יפהפה, אותו חורצים רחובות קטנים עם אכסדרת קשתות וכיכרות קטנות. אל הקתדרלה המפוארת, בעלת שני המגדלים, כדאי להיכנס ולו רק כדי לא להחמיץ את הפרסקאות היפהפיים בתקרת החצר הפנימית של הכנסייה, המתארים סצנות מהתנ"ך ומהברית החדשה.

מסלול יפה שיחזיר אתכם מזורחה יוצא מברסנונה דרך הכפר **פן אנדראה**, וממשיך בכביש צר ומפותל אל **מעבר ארבה** (Passo delle Erbe). כאן לא תמצאו את נחילי האוטובוסים, בקושי מכוננית, אבל הנוף הפראי של פסגת **פאס דה פוטיה**, שדות השלג שלמרגלותיו והנוף הנפרש לכיוון **עמק באדיה** (val badia), הם מראות יוצאי דופן ביופיים.

עכשיו מתחילה הירידה אל העמק, ש-90 אחוז מתושביו הם לאדינים. הדרך עוברת בכפר **פן מרטינו אין באדיה**, כאן, בתוך טירה עתיקה ויפה, נמצא המוזיאון הלאדיני, בו

בולוצאנו ועיירת הסקי המפורסמת **קורטינה דיאמפצו**. הכביש, שנחשב לאחת הדרכים היפות באירופה, חוצה מעברי הרים מרשימים ועמקים שכפרים ציוריים זרועים בהם. מעבר הרים – passo – הוא אחד המונחים שיתחילו להתגלגל על לשונכם באופן הטבעי ביותר כשתנהגו בכבישי הדולומיטים. המעבר הוא אוכף בין רכסים והנקודה הגבוהה ביותר אליה תוכלו להעפיל ברכב. במעברי ההרים יש בדרך כלל בית מלון או מסעדה, ולרוב גם תחנת רכבל (funivia) שיקח אתכם לפסגה, שם תוכלו לתצפת על הנוף, להצטלם בשלג, לקפוא מקור, לשתות תה חם ולחזור מבסוטים לחנייה.

לאורך כביש הדולומיטים יש כמה מעברים, שהגבוה ביניהם הוא **מעבר פורדוי** (Pordoi). זהו אולי המעבר המרשים ביותר, המציע תצפית נפלאה (מהתחנה העליונה של הרכבל) על הפסגה הגבוהה ביותר של הדולומיטים – פסגת **המרמולדה**. זו מתנשאת לגובה 3,343 מטר.

בקיץ אפשר לבחור בין מסלולי ההליכה היוצאים מפסגת **Sass Pordoi** אל בקתות ההרים הפזורות על הרס, ומתן לרדת רגלית לכיוון העמקים. מעברי הרים נוספים הנמצאים על כביש הדולומיטים הם **מעבר פלצרגו** (Falzarego) ממערב לקורטינה ו**מעבר סלה** (Sella), צפונית לעיירה **קאנאזוי** (Canazei) על כביש 242, שיביא אתכם אל עמק **גארדנה** (Val Gardena), מהעמקים הקסומים בדולומיטים.

העמק הוא חלום

עמק גארדנה יושב בחבל אלטו אדיג'ה, הנקרא גם

סדנה של מגלמי עץ לאדיניים, בשולי יער אשוחים

איטלקים, גרמנים, לאדינים

מלחמות העולם במאה שעברה עיצבו את המרקם האנושי והתרבותי של דרום טירול

בהסכם שנחתם בלונדון במהלך מלחמת העולם הראשונה, הוחלט כי אם תצטרף איטליה לבעלות הברית במלחמתן נגד האימפריה האוסטרו-הונגרית, היא תקבל את שטחי הטיורול הדרומי לאחר הניצחון במלחמה. וכך, בשנת 1918, קיבלה איטליה אזור הרי עם 258 אלף תושבים, 94 אחוז מהם בעלי זהות גרמנית.

תחת שלטונו של מוסוליני הוחל בתהליך שמטרתו היתה "איטליאניזציה" של דרום טירול. נאסר השימוש בשפה הגרמנית, נסגרו עיתונים בגרמנית, שמות הכפרים וכן שמות משפחה גרמניים הפכו איטלקיים, ושלטי הדרכים נכתבו מחדש באיטלקית. לאחר עליית הרייך השלישי בגרמניה, חתמו היטלר ומוסוליני על הסכם שמטרתו מעין "טיהור אתני": תושבי טירול הגרמנים התבקשו להחליט אם הם בחוץ או בפנים. מי שרוצה להישאר על אדמתו הוא מעתה איטלקי לכל דבר, בעוד אופציית המעבר אל האזורים שנכבשו זה עתה על ידי הגרמנים ניתנת לאלה שירצו לשמר את תרבותם וזהותם הגרמנית. במקביל הוחלט על העברתם של אלפי סיציליאנים לדרום טירול, במטרה ליצור רוב איטלקי בשטחים החדשים.

התוכנית החלה להיות מיושמת ביוני 1942, כאשר עשרות אלפים מתושבי הטיורול הדרומי עוזבים את איטליה. אבל המעבר לשטחים ה"גרמניים" הופסק בהדרגה. כשהיחידות של היטלר הגיעו לאזור בספטמבר 1943 שילמו התושבים הגרמנים שנאחזו באדמתם את מחיר אי בחירת גרמניה כאופציה, והוכרו כבוגדים. חלקם נרצחו, רבים נשלחו למחנות ואחרים הצטרפו לקבוצות פרטיזנים. לאחר המלחמה חזרו כ-25 אלף איש מאוסטריה לאיטליה.

אחרי הקמת הרפובליקה האיטלקית, ב-1946, קיבל האזור אוטונומיה תרבותית מסוימת, כאשר המיעוטים האתניים יכולים לשמר את שפתם ומורשתם. מרבית תושבי דרום טירול דוברי גרמנית ובעלי תרבות גרמנית. בתוכם חי מיעוט של כ-30 אלף לאדינים, הפוזרים בעמקי הדולומיטים ומדברים שפה שלישית – לא איטלקית, לא גרמנית, כי אם שפה עתיקה הנקראית לאדין. הלאדינים הם גזעאי הרטים, תושבי הקדומים של רכס האלפים. שפתם הלאדינית התפתחה לאחר הגעת הלגינות הרומים אל האלפים והתפשטות האימפריה הרומית באזור, בשנת 15 לפנה"ס.

הלאדינית – retoromanico – היא התפתחות ישירה של הלטינית כפי שדוברת על ידי יושבי האלפים ואינה דיאלקט איטלקי או גרמני. הלאדיניים נאבקים על שימורה, לא תמיד בהצלחה: בבתי הספר הלאדינים שפת הלימוד היא גרמנית ואיטלקית, כאשר מספר שעות הלימוד של השפה הלאדינית מצומצם בהרבה. בעמקים בהם יושבים הלאדינים הוקמו מוזיאונים שמטרתם תיעוד, מחקר והצגת המורשת הלאדינית. מידע נוסף על הלאדינים אפשר למצוא באינטרנט:

www.museumladin.it (אתר המוזיאון הלאדיני בסן מרטינו אין באדיה).

www.istladin.net (אתר מכון התרבות הלאדיני בעמק פאסה).

www.ladinia.net (אתר המכיל את רוב הלינקים הקשורים ללאדינים בדולומיטים).

סרט מצויר

אלפי פסלי עץ מוצגים לראווה בחנויות: ישו, מריה וגיבורי הברית החדשה לצד פיות ומלאכים, שדונים ומכשפות ושאר דמויות הלקוחות מאגדות עם

ציר התנועה הראשי, מהדרכים היפות באירופה, הוא „כביש הדולומיטים“, שנפתח ב־1908 ומחבר בין עיר המחוז הגדולה בולצאנו ועיירת הסקי המפורסמת קורטינה ד'אמפצו

בזמן שקראתם את הכתבה הזאת

■ 4 ק"מ מעוקבים של מים התאדו מהאוקיינוסים

■ 92 אחוז שירד גשם בוויאליה, הוואי, המקום הרטוב בעולם

■ 57 איש ברחבי העולם מתו מצריכת מים מזוהמים

ניצן פררו

צילומים: אריק איסקוב

כנסיית הכפר סן ויטו ליד אגם בראיס

מזרחה, כדי לראות את שלוש הפסגות המשוונות של **לאבארדו** (Tre Cime di Lavaredo). המשיכו צפונה על כביש 51 לכיוון **אגם דוביאקו** המקסים ומשרה הרוגע, אותו תראו קצת לפני העיירה **דוביאקו**, בה העביר המלחין גוסטב מאהלר את חורשי הקיץ בשנים 1908–1910. מדוביאקו אפשר לחתוך מזרחה ולהיכנס לאוסטריה, או לפנות מערבה בכביש E66 לכיוון **עמק פוסטריה** (Val Pusteria). אחרי דקות ספורות של נסיעה בכביש, פנו שמאלה מתחת לגשר קטן, כשאתם עוקבים אחר השילוט החום – **Lago di Braies**. **אגם בראיס** המבודד והמוקף הרים הוא בוודאי אחד ממקומות ההתבודדות הרומנטיים ביותר באיטליה כולה.

ולקינח – מרמולדה
בדולומיטים אפשר לבלות ימים ושבעות, ורק מקצת מכל השפע של האזור הוזכר עד כה. ובכל זאת, יש מקום אחד שכל מי שביקר בו אי פעם ודאי צרב אותו בזכרונו. זהו **פסגת המרמולדה**, השפיץ של הדולומיטים והמקום בו הקלישאה „להיות בעננים“ הופכת לכמה דקות של

מציאות. איך מגיעים? אם אתם יוצאים מקורטינה ותוכלו לגנון את מסלולכם ובמקום לנסוע שוב על כביש הדולומיטים, פנו ב־Pocol אל כביש 638 השומם והמתויר פחות וסעו דרך **מעבר גיאו** (Passo di Giau) לכיוון **קפרילה** (Capriale). עלו על כביש 641 ועצרו בעיירה מלגה **ציאפלה** (Malga Ciapela), שם נמצא הרכבל שבו תוכלו להעפיל כמעט עד פסגת המרמולדה, לגובה 3,270 מטר. המשך המסלול מוביל אל **אגם פדאיה** (Fedaiia), אותו אפשר לחצות לאורך הסכר המרשים. המשיכו אל עיירת הסקי **קאנאדזי**, פנו שמאלה אל כביש 48 לכיוון **עמק פאסה** (Val di Fassa), ומשם דרך **מעבר קוסטלונגה** אל **אגם קארצה** הקטן והמקסים (Lago di Carezza), המוקף עצי אשוח. סביבו תוכלו לטייל ברגל, ובעונה אף למצוא פטריות ופירות יער. המשיכו דרך **עמק אגה** – ערוץ נחל מיועד ומרובה מצוקים שיביא אתכם אל עיר המחוז בולצאנו. מי שהפרידה מההרים קשה לו, יוכל להמשיך מכאן לכיוון העיר **מראנו**, ומשם אל **מעבר סטלבו**, או לקבוצת הרים נוספת, „הדולומיטים של ברנטה“, דרומית-מערבית לבולצאנו, אותם לא הזכרנו כלל והם ראויים לסיקור נפרד. ♦

אפשר לקבל מעט מושג על ההיסטוריה, התרבות, השפה והמנהגים של אחד העמים העתיקים ביותר באלפים.

סוכריה ושמה קורטינה
ובינתיים, בצד המזרחי של הדולומיטים, נחה לה בשלווה העיירה **קורטינה דיאמפצו**. קורטינה המתפנקת היא כמו סוכריה שניתנת כפרס בסופו של יום מפרך. כאן המקום לציין שנהיגה בדולומיטים אינה פשוטה, במיוחד אם הגעתם יחד עם ענן קטן אל ראשו של הר, ואינכם רואים קדימה ממטר.

אל קורטינה מגיעים מדי שנה עשרות אלפי חובבי סקי מכל קצוות העולם והיא נחשבת לעיירת הסקי היוקרתית ביותר באיטליה. הרחוב הראשי הוא **Corso Italia**, ששיטוט בו מהנה אם כי גותן תחושה קלה של מסע במנהרת זמן, לאחור כמובן. אלה מבינים שמתגעגעים לימי הזוהר של המשביר לצרכן יוכלו לספק את פרץ הנוסטלגיה על ידי שיטוט בחנות הכלבו ההיסטורית **La Cooperativa**, שנוסדה בשנת 1893. בקיץ יכולה קורטינה לשמש בסיס טוב לטיולים בסביבה. סעו מזרחה לכיוון אגם מיזורינה, ועוד קצת

מזרחה, כדי לראות את שלוש הפסגות המשוונות של **לאבארדו** (Tre Cime di Lavaredo). המשיכו צפונה על כביש 51 לכיוון **אגם דוביאקו** המקסים ומשרה הרוגע, אותו תראו קצת לפני העיירה **דוביאקו**, בה העביר המלחין גוסטב מאהלר את חורשי הקיץ בשנים 1908–1910. מדוביאקו אפשר לחתוך מזרחה ולהיכנס לאוסטריה, או לפנות מערבה בכביש E66 לכיוון **עמק פוסטריה** (Val Pusteria). אחרי דקות ספורות של נסיעה בכביש, פנו שמאלה מתחת לגשר קטן, כשאתם עוקבים אחר השילוט החום – **Lago di Braies**. **אגם בראיס** המבודד והמוקף הרים הוא בוודאי אחד ממקומות ההתבודדות הרומנטיים ביותר באיטליה כולה.

ולקינח – מרמולדה
בדולומיטים אפשר לבלות ימים ושבעות, ורק מקצת מכל השפע של האזור הוזכר עד כה. ובכל זאת, יש מקום אחד שכל מי שביקר בו אי פעם ודאי צרב אותו בזכרונו. זהו **פסגת המרמולדה**, השפיץ של הדולומיטים והמקום בו הקלישאה „להיות בעננים“ הופכת לכמה דקות של